

Kako sam postao socijalista

William Morris

1894.

„Pored želje za pravljjenjem lepih stvari, vodeća strast mog života bila je i ostala mržnja prema modernoj civilizaciji.“ – Vilijam Moris (1834–1896)

Urednik me je zamolio da izložim neku vrstu istorije gorenavedenog preobraćenja, za šta mi se čini da bi moglo biti od neke koristi, ako će čitaoci u meni moći da vide tip osobe iz određene grupe ljudi, ali što nije tako lako postići, a da bude jasno, sažeto i potpuno. Ipak, pokušaću. Ali najpre želim da kažem šta za mene znači biti socijalista, budući da su me upozorili da ta reč više ne znači ono što je nedvosmisleno i izričito značila pre deset godina. Dakle, ono što podrazumevam pod socijalizmom jeste stanje društva u koje ne bi smelo biti ni bogatih ni siromašnih, ni gospodara ni slugu, ni dokonih ni prezaposlenih, ni izbezumljenih misaonih radnika ni utučenih fizičkih radnika, ukratko, u kojem bi svi ljudi živeli u jednakim uslovima i obavljali svoje poslove bez rasipanja, potpuno svesni da šteta za jednog znači štetu za sve – konačno ostvarenje značenja reči KOMONVELT.¹

Takvo shvatanje socijalizma, kojeg se sada držim i kojeg ću se nadam se držati do smrti, jeste ono s kojim sam i počeo; nisam imao nikakvu prelaznu fazu, osim ako se tako ne bi mogao nazvati kratak period političkog radikalizma u kojem sam svoj ideal video dovoljno jasno, ali bez ikakve nade u njegovo ostvarenje. To se okončalo nekoliko meseci pre nego što sam pridružio (tadašnjoj) Demokratskoj federaciji (Democratic Federation, od 1881), a smisao mog pristupanja tom telu bio je u tome što sam u njemu video nadu u ostvarenje svog ideala. Ako me pitate kolika je ta nada bila ili šta sam mislio da bi mi socijalisti, koji smo tada živeli i delovali, mogli postići u pogledu njenog ostvarenja, ili kada bi moglo doći do bilo kakve vidljive društvene promene, moram reći da ne znam. Mogu samo reći da nisam vagao svoju nadu, kao ni radost koju mi je ona tada pružila.

Što se ostalog tiče, kada sam načinio taj korak bio sam potpuna neznalica u ekonomiji; nikada nisam ni pogledao Adama Smita ili čuo za Rikarda ili za Karla Marksa. Za divno čudo, *čitao* sam ponešto od Mila (John Stuart Mill), naime, njegove posthumno objavljene spise (da li je to bilo u *Westminster Review* ili u *Fortnightly*?), u kojima napada socijalizam u njegovom furijeovskom ruhu. U tim spisima on jasno i otvoreno razvija svoju argumentaciju, koliko je to bilo moguće, a ishod je, makar u mom slučaju, bilo uverenje da je socijalizam neophodna promena i da bi se mogao ostvariti za našeg života. Ti spisi su bili onaj završni potez u mom preobraćenju u socijalizam. Pošto sam se učlanio u socijalističku organizaciju (Federacija je, naime, ubrzo postala jasno socijalistička) (Social Democratic Federation, SDF, od 1884) uložio sam određen napor u učenje ekonomske strane socijalizma i čak se dotakao Marksa, iako moram priznati da sam, i pored toga što sam neizmerno uživao u istorijskom delu *Kapitala*, prošao kroz pravu mentalnu agoniju dok sam čitao ona čisto ekonomska poglavlja tog velikog dela. U svakom slučaju, pročitao sam koliko sam mogao i nadam se da mi je od tog čitanja nešto ostalo; ali rekao bih da sam još više naučio iz neprekidnih razgovora s prijateljima kao što su Baks (Ernest Belfort Bax), Hajndman (Henry Hyndman) i Šoj (Andreas Scheu) i žustrog niza propagandnih skupova iz tog vremena, u kojima sam i sam uzeo učešća. Završnu lekciju iz školovanja u praktičnom socijalizmu, koji najviše odgovara mojim sposobnostima, dobio sam kasnije od nekih anarhističkih prijatelja, od

¹ „Commonwealth“: specifično engleski pojam za društveni poredak, po pravilu parlamentarni, koji se kasnije koristio i za neke šire političke saveze, a koji Moris ovde pokušava da vrati njegovom doslovnom značenju: prava zajednica, posvećena opštem i ukupnom blagostanju. (Sve napomene i komentari, AG.)

kojih sam, sasvim suprotno njihovim namerama, naučio da je anarhizam nemoguć, kao što sam i od Mila, opet suprotno njegovim namerama, naučio da je socijalizam neophodan.²

Ali u ovom pripovedanju o tome kako sam došao do *praktičnog* socijalizma, počeo sam, čini mi se, od sredine, budući da me u mojoj poziciji imućnog čoveka, pošteđenog nedaća koje nekog radnika pritiskaju na svakom koraku, možda nikada ne bi privukla praktična strana tog pitanja da me neki ideal nije gurnuo u potragu za njim. Naime, politika kao politika, to jest, čak ako je i ne vidimo kao nužno, iako nezgrapno i odbojno sredstvo za ostvarenje nekog cilja, nikada me ne bi privukla, kao što ni od trenutka kada sam postao svestan postojećih društvenih nepravdi i ugnjetavanja siromašnih ne bih mogao poverovati u *delimično* ispravljanje tih nepravdi. Drugim rečima, nikada ne bih mogao biti takva budala da poverujem u srećnu i „časnu“ sirotinju.

Ako me je, dakle, moj ideal prisilio da tragam za praktičnim socijalizmom, šta je to što me je uopšte navelo da zamislim neki ideal? Tako dolazimo do onoga što sam već spomenuo (u ovom tekstu), da pripadam određenom misaonom tipu ljudi.

Pre uspona *modernog* socijalizma, skoro svi inteligentni ljudi bili su, ili su se makar tako predstavljali, prilično zadovoljni civilizacijom ovog veka. Štaviše, skoro svi oni bili su toliko zadovoljni da nisu videli šta bi se drugo moglo uraditi osim da se postojeća civilizacija poboljša tako što će se otarasiti nekih smešnih ostataka iz varvarskih vremena. Ukratko, bio je to *vigovski*³ način razmišljanja, svojstven modernim, dobrostojećim pripadnicima srednje klase, koji, kada je reč o mehaničkom progresu, zapravo ne traže ništa osim da ih socijalizam ostavi da na miru uživaju u svom raskošnom stilu.

Ali pored onih zadovoljnih, postojali su i oni koji nisu bili toliko zadovoljni i koji su osećali nejasnu odbojnost prema trijumfu civilizacije, ali koje je neizmerna snaga vigovštine primora-

² Trenutak za anarhistički komentar: „... naši anarhistički prijatelji... koji su malo autoritarni po pitanju autoriteta, ali ne i tako malo nejasni“, pisao je Moris u jednoj od polemika s tadašnjim anarhistima iz Socijalističke lige (Socialist League, 1885–1889), koji su se držali vrlo površnog i isključivog individualizma. Između ostalog, Moris je odbacivao apstraktni individualizam kao neodrživ, jer ne ostavlja nikakav prostor za istinsko zajedništvo; opet, odbacivao je i autoritarni kolektivizam i insistirao da nije „etatistički socijalista“; u tom smislu, bio je veći ili makar promišljeniji anarhista od mnogih deklariranih. Uglavnom, odnos između pojedinca i drugih ljudi, odnosno zajednice, svakako je složeniji i potencijalno bogatiji nego što to dopuštaju kruti okviri bilo apstraktnog „individualizma“ (liberalnog ili anarhističkog, u ovom slučaju je svejedno) ili autoritarnog „kolektivizma“. Treba, naravno, imati u vidu da se „anarhizam“, kao i bilo koja druga opšta ideja („komunizam“, „sloboda“, „zajednica“, „dobro“, „život“, „ljubav“, „Bog“), oduvek shvatao na najrazličitije načine, često kontradiktorne ili čak apsurdne. Takođe, najuopštenije rečeno, Moris se kao originalni mislilac formirao ne samo u otklonu od nekih tadašnjih anarhista već i od sve rigidnijeg marksističkog pozitivizma, u verziji Fridriha Engelsa, kao tada neprikosnovenog, živog autoriteta. Taj drugi otklon prividno nije bio tako polemički, ali je opet bio praćen raznim tenzijama, koje su išle sve do otvorenog nipodaštavanja koje je „Marksova proširena politička porodica“ (krug oko Engelsa i Eleonore Marks) pokazivala prema Morisovom (navodno) „sentimentalnom socijalizmu“. Najzad, razlika je bila i vizuelno drastična: teško je reći šta je bilo u većem raskoraku sa ortodoksnim marksizmom, da li Morisovo shvatanje rada, istorije, tehnologije i progressa ili njegovi cvetni dezeni, kao demonstracija njegovog insistiranja na kvalitetu i umeću (što podrazumeva aktivnog, kreativnog pojedinca), nasuprot varvarskom boflu masovne, industrijske proizvodnje (superiorno efikasne u čisto tehničkom i kvantitativnom pogledu, ali i beznadežno degradirajuće). Za polemiku s anarhistima videti „Socialism and Anarchism“, 1889; „Why I am a Communist“, 1894; „Interview for *Justice: A Socialist Poet on Bombs and Anarchism. An Interview with William Morris*“, 1894 (sve na <https://www.marxists.org/archive/morris/works/index.htm>). Za tenzije između Morisa i engelsovskog marksizma, videti biografiju E. P. Thompsona, *William Morris: Romantic to Revolutionary* (1955, 1977) ili naš buklet Anselm Jape, *Vilijam Moris i kritika rada* (2013), odlomak iz Thompsona na kraju bibliografskog dela (<https://anarhisticka-biblioteka.net/library/anselm-jappe-vilijam-moris-i-kritika-rada> ili <https://anarhija-blok45.net/tekstovi/Anselm-Jappe-Vilijam-Moris-i-kritika-rada.pdf>).

³ „Whigs“: britanski liberali, pristalice parlamentarnog sistema i ustavne monarhije, glavni konkurenti „torijevaca“ (današnjih „konzervativaca“) u periodu od 1678. do 1859.

vala na ćutanje. Najzad, imali smo i nekolicinu koji su se otvoreno pobunili protiv te vigovštine – nekolicinu ili samo dvojicu, Karlajla i Raskina. Ovaj drugi je, pre mojih dana praktičnog socijalizma, bio taj koji me je podučio pomenutom idealu i kada pogledam unazad, ne mogu a da uzgred ne primetim koliko bi smrtno dosadan bio svet pre dvadeset godina da nije bilo Raskina! Od njega sam naučio kako da uobličim svoje nezadovoljstvo, za koje moram reći da nikako nije bilo maglovito.⁴ Pored želje za pravljenjem lepih stvari, vodeća strast mog života bila je i ostala mržnja prema modernoj civilizaciji. Šta bih mogao da kažem o tome, sada kada reći naviru u moja usta, o svojoj nadi u njeno uništenje – šta bih mogao da kažem o njenoj zameni socijalizmom?

Šta da kažem o njenom ovladavanju mehaničkom snagom i njenom traćenju, o siromaštvu njene zajednice⁵, o njenim prebogatim neprijateljima zajednice, o njenoj zapanjujućoj organizaciji – ove bede od života! O njenom preziru prema jednostavnim zadovoljstvima, u kojima bi svi mogli uživati da nije njene ludosti? O njenoj bezočnoj vulgarnosti koja je uništila umetnost, jedinu pouzdanu utehu u radu? Sve to sam osećao onda kao i sada, ali nisam znao zašto je to tako. Nada iz prošlih vremena nestala je, a borbe čovečanstva tokom mnogih vekova nisu proizvele ništa osim ove gnusne, besciljne i ružne zbrke; izgledalo je da će neposredna budućnost samo pojačati sva postojeća zla tako što će zbrisati i poslednje ostatke dana u kojima se zatupljujuća beda civilizacije još nije bila spustila na svet. Bilo je to zaista mračno predviđanje – i ako mogu sebe da spomenem kao ličnost, a ne samo kao tip – naročito za čoveka mojih sklonosti, nezainteresovanog za metafiziku i religiju, kao i za naučnu analizu, ali zato s dubokom ljubavlju prema zemlji i životu na njoj, i sa strašću prema minuloj istoriji ljudskog roda. Zamislite! Zar će se sve zaista okončati s nekom računovodstvenom kancelarijom na brdu šljake, s Podsnepovim⁶ salonom u jednom krilu, u kojoj neki vigovski (liberalni) komitet raspodeljuje šampanjac bogatima i margarin siromašnima, u prikladnim sledovanjima, kao da bi tako svi morali biti zadovoljni, iako je svaka milina za oči iščezla iz sveta, a na mesto Homera došao Haksli⁷? Ipak, verujte mi, u dubini duše, kada sam stvarno naterao sebe da pogledam u budućnost, to je ono što sam video, pri čemu, koliko sam mogao da vidim, skoro niko nije smatrao da je vredno boriti se protiv takvog ishoda civilizacije. I verovatno bih u tom lepom pesimizmu dočekao kraj života, da mi odnekud nije sinulo kako usred ovog smetlišta od civilizacije počinje da klija seme velike promene, koju mi ovde nazivamo društvenom revolucijom. To otkriće je promenilo ceo moj pogled na svet i sve što je trebalo da uradim da bih postao socijalista bilo je da se priključim praktičnom pokretu, što sam, kao što sam već objasnio, nastojao da uradim najbolje što sam umeo.

Ukratko, proučavanje istorije, kao i ljubav prema umetnosti i bavljenje njome, naterali su me da mrzim civilizaciju koja bi, ako sve ostane kao što je sada, mogla da istoriju pretvori u nepovezanu

⁴ Na Morisa je presudno uticalo poglavlje „Priroda gotike“ iz Raskinove studije *Kamenje Venecije* (John Ruskin, *The Stones of Venice*, vol. II, ch. VI, „The Nature of Gothic“, 1851–1853). To oduševljenje ga je držalo celog života, tako da je za to poglavlje kasnije napisao predgovor i objavio ga kao posebno izdanje svoje izdavačke kuće Kelmscott Press: John Ruskin, *The Nature of Gothic: A Chapter of the Stones of Venice*, 1892 (<https://archive.org/details/natureofgothic-ch00rusk/mode/2up>); nije uključeno u skraćeno izdanje *Kamenja Venecije*, na osnovu Raskinovog sažetka iz 1879, koje se kod nas pojavilo u izdanju *Službenog glasnika* (2011) i *Bukefala* (2017).

⁵ U originalu, „komonvelta“.

⁶ John Podsnap, lik iz Dikensovog romana *Naš zajednički prijatelj* (Charles Dickens, *Our Mutual Friend*, 1864–1865); samodopadljivi malograđanin iz više srednje klase, oličenje konformizma, koji nastoji da ignoriše sve što mu ne ide u prilog.

⁷ Thomas Henry Huxley (1825–1895, deda Oldusa Hakslija), engleski zoolog, najveći stručnjak za komparativnu anatomiju svog vremena; „Darvinov buldog“, kako je jednom opisao samog sebe, zbog javne podrške koju je pružao Darwinovoj teoriji, iako se s njom nije u svemu slagao. Tvrdokorni empirista i materijalista.

besmislicu, a umetnost u zbirku kurioziteta iz prošlosti koja ne bi imala nikakve ozbiljne veze sa životom u sadašnjosti.

Ali svest o revoluciji koja tinja usred našeg morskog modernog društva sprečila me je, srećom, za razliku od mnogih drugih s umetničkim sklonostima, da se, s jedne strane, stvrdnem u pukog protivnika „progres“, a s druge strane, da traćim vreme i energiju na bilo koju od brojnih zamisli za koje se kvaziumetnici iz srednje klase nadaju da bi mogle pospešiti rast umetnosti, iako ona više nema nikakvog korena. Tako sam na kraju postao praktični socijalista.

Reć-dve za kraj. Možda će neki naši prijatelji reći: šta mi imamo s tim istorijskim i umetničkim stvarima? Mi hoćemo da se pomoću socijaldemokratije izborimo za pristojna primanja, hoćemo da živimo u dostojnim uslovima, i to odmah. Svako ko tvrdi da pitanja umetnosti i kulture moraju imati prvenstvo nad onim noža i viljuške (kao što neki zaista predlažu) sigurno ne razume šta je umetnost ili da ona mora imati korene u tlu naprednog i spokojnog života.⁸ Treba međutim imati u vidu da je civilizacija svela radnika na tako jadnu i bednu egzistenciju da on jedva može znati kako da uoblić želj za životom koji bi bio znaćajno bolji od onog koji je sada prisiljen da trpi. Zadatak umetnosti je da pred njega postavi istinski ideal ispunjenog i smislenog života, života u kojem će se opažanje i stvaranje lepote, to jest, uživanje u istinskoj draži, doživljavati kao nešto što je za ćovekov život nužno kao i hleb naš svagdašnj, i u kojem nijednog ćoveka i nijednu grupu ljudi ništa ne bi moglo da liši toga, osim njegove puke suprotnosti, kojoj se treba svim silama odupreti.

1894.

Preveo i priredio Aleksa Golijanin, anarhija/ blok 45, avgust 2020.

Raniji prevod: William Morris, *O umjetnosti i socijalizmu*, BLOK, Zagreb, 2019; uređila i predstavila Vesna Vuković; prevele Luiza Bouharaoua i Vesna Vuković.

Izbor tekstova: *Umjetnost, bogatstvo i imućnost; Umjetnost u doba plutokracije; Umjetnost i socijalizam; Umjetnost i njezini proizvođaći; Kako sam postao socijalist* (prev. Luiza Bouharaoua); *Praznik rada*.

<http://www.blok.hr/hr/izdavastvo/william-morris-o-umjetnosti-i-socijalizmu-2>

Kompletna knjiga kao PDF (poslednji put pristupljeno avgusta 2020):

http://www.blok.hr/system/publication/pdf/29/W.Morris_-_O_umjetnosti_i_socijalizmu_WEB.pdf

⁸ U originalu preciznije, „neanksioznog života“ („unxious“).

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

William Morris
Kako sam postao socijalista
1894.

William Morris, „How I Became a Socialist“, *Justice: The Organ of the Social Democracy*, 16. VI
1894.

Preveo Aleksa Golijanin, avgust 2020.
<https://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net